

ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพ
ระหว้าประเทศ
(องค์การมหาชน)

งานศิลปหัตถกรรมประเภท จักสานไม้ไผ่

งานจักสานไม้ไผ่ เกิดขึ้นโดยการใช้ไม้ไผ่นำมาจัก ผ่า ฉีก ให้เป็นเส้นบาง ๆ แล้วนำมาขัด สาน สอด ไช้ว ซิ่น โครง เป็นรูปทรง ทำเป็นภาชนะ เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ จัดเป็นงานศิลปหัตถกรรม และหัตถกรรมพื้นบ้านที่มีความผูกพันและอยู่คู่กับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน แสดงได้ถึงวัฒนธรรมและภูมิปัญญาบรรพบุรุษ มีการสืบทอดกันมาแต่โบราณ มีอยู่ในทุกภาคของประเทศ ด้วยเป็นทั้งหัตถกรรมที่เป็นของใช้ในครัวเรือนและชีวิตประจำวันจนถึงเป็นอาชีพที่เป็นแหล่งรายได้อีกด้วย

การสร้างสรรคงานจักสานไม้ไผ่ต้องใช้ทั้งภูมิปัญญา ความประณีต ความละเอียดอ่อน และทักษะฝีมือเชิงช่าง ตั้งแต่การรู้จักคุณสมบัติของไม้ไผ่แต่ละชนิดที่มีความเหมาะสมกับการนำมาใช้ประโยชน์ในการจักสาน การเตรียมเส้นเพื่อการสานที่เหมาะสมกับการสานผลิตภัณฑ์แต่ละชนิด แต่ลึกรูปแบบ และที่สำคัญคือการสานขึ้นรูปจนสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่นำไปประโยชน์ใช้สอยตามที่ต้องการ งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ จึงยังคงเป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ยังคงมีการสืบทอดต่อกันมา นับจากอดีตกาลจนถึงปัจจุบัน

ไผ่สีสุก

งานจักสานไม้ไผ่ เภลลักษณะที่สะท้อน ภูมิปัญญาและทักษะเชิงช่าง

ไม้ไผ่ คือวัตถุดิบหลักในการสร้างงานหัตถกรรมจักสาน ไม้ไผ่ และไม้ไผ่ที่ใช้เพื่อการสร้างเป็นงานหัตถกรรมนั้นมิด้วยกันหลายชนิด ด้วยเพราะคุณสมบัติของไม้แต่ละประเภท อาจจะมี ความเหมาะสมกับงานหัตถกรรมแตกต่างกัน จึงต้องเลือกใช้ชนิดไม้ ให้เหมาะสม เช่น ไม้ไผ่ที่นิยมใช้ทำเครื่องจักสานมากที่สุด คือ ไผ่สีสุก ซึ่งเป็นไม้ไผ่ที่ขึ้นอยู่ตามพื้นราบมีอยู่ทั่วทุกภาคของประเทศไทย

ไม้ไผ่ที่นำมาใช้สำหรับการทำงานหัตถกรรมจักสาน จะต้อง เป็นไม้ที่มีอายุไม่น้อยกว่า 2 ปี ต้องเลือกพันธุ์ไม้ที่สามารถ ยึดหยุ่นได้ดี ลำต้นมีความยาว เมื่อเวลานำมาชักเสียดจะได้ เส้นตอกที่ยาว

ภูมิปัญญาในการทำงานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ทั่วไป จะมีขั้นตอนและวิธีการผลิต ของงานหัตถกรรมที่เหมือน หรือแตกต่างกันไปตามรูปแบบ รูปทรง องค์ความรู้ภูมิปัญญาและทักษะฝีมือของช่างที่สั่งสมมาแต่โดยปกติจะมีกระบวนการขั้นตอนในการทำที่คล้ายคลึงกันในแถบทุกภาคในประเทศไทย

การเตรียมวัตถุดิบเพื่อการสานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ ก็ถือเป็นขั้นตอนที่ต้องอาศัยความรู้หรือภูมิปัญญาในการเตรียมวัตถุดิบ เพื่อให้ได้วัตถุดิบมีคุณภาพ ไม่เป็นมอด ไม่ขึ้นรา ได้เส้นตอกที่มีขนาดสม่ำเสมอตามที่ต้องการ และมีสีสน်สวยงาม และมีลวดลายที่เหมาะสมกับชิ้นงาน การเพิ่มเติมความสวยงามและความคงทนให้กับชิ้นงาน รวมทั้งการมีคิดค้น พัฒนาหาเทคนิควิธีการป้องกันมอดและแมลงของผลิตภัณฑ์เครื่องจักสานด้วยการรมควันที่สามารถทำให้เครื่องจักสานมีผิวแห้งสนิทไม่ขึ้นรา

ไม้ไผ่ที่นำมาใช้ทำงานจักสานนั้น จะนิยมนำไม้ไผ่ที่ได้มาแช่ลงน้ำทิ้งไว้ 7 ถึง 10 วันเพื่อป้องกันแมลง และบางครั้งใช้กรรมวิธีการตากแห้งเพื่อช่วยสกัดน้ำมันไผ่ออกเป็นการสร้างความคงทน แข็งแรง และความสวยงามให้ไม้ไผ่ยิ่งขึ้น

การจักตอก

การจัก “ตอก” ถือได้ว่าเป็นขั้นตอนของการเตรียมวัสดุในการทำเครื่องจักสานขั้นแรกเป็นงานที่ยังคงทำด้วยฝีมือ การจักตอกเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาบรรพบุรุษและเทคนิคที่ช่างต้องเรียนรู้ การกดมัดให้ผ่านเนื้อไม้และผิวไม้ไผ่ให้ได้เส้นตอกที่หนาหรือบางเท่ากันตลอดนั้น ช่างที่มีฝีมือดีจะจักตอกด้วยความชำนาญและได้เส้นตอกที่มีความหนา หรือบางที่สม่ำเสมอตลอดทั้งเส้น ช่างจักตอกจึงเป็นผู้หนึ่งที่มีความสำคัญ และส่วนใหญ่ก็จะเป็นผู้สูงอายุที่มีความชำนาญในการจักตอก

การสานให้เป็นรูปร่าง รูปทรง และมีลวดลายที่เหมาะสมกับชิ้นงานจักสานนั้น จะประกอบด้วย 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนกัน ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของเครื่องจักสาน เพราะมักเป็นจุดเริ่มต้นของการสาน เพราะลักษณะกันจะส่งผลถึงรูปทรงที่จะสร้างต่อไป ดังนั้นส่วนกันจะต้องมีโครงสร้างที่แข็งแรงเหมาะสมสัมพันธ์กับลวดลายและรูปทรงของเครื่องจักสาน

ส่วนกลาง เป็นส่วนผนังของภาชนะ อาจมีลักษณะเป็นผนังที่ทึบหรือโปร่ง เป็นตาถี่แล้วแต่หน้าที่และประโยชน์ใช้สอยของภาชนะนั้น ๆ ส่วนกลางของเครื่องจักสานจะเป็นส่วนสำคัญเพราะเป็นส่วน ที่จะรับน้ำหนักจากการบรรจุ ซึ่งถ้าหากได้รับการสานดีก็สามารถรับน้ำหนักและทนทานจากแรงกดและแรงดึงจากภายในได้

ส่วนปาก จะเป็นส่วนสำเร็จของเครื่องจักสาน โดยส่วนนี้จะต้องสัมพันธ์กับรูปทรงและประโยชน์ใช้สอย ซึ่งโครงสร้างส่วนปากหรือขอบของเครื่องจักสานจะเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยบังคับให้เครื่องจักสานคงรูปอยู่ได้

การสร้างงานจักสานนอกจากต้องใช้ความประณีต พิถีพิถันในการสานแล้ว สิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือลวดลายของงานจักสานนั้น ถือเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างมูลค่าให้กับงานจักสานแต่ละชิ้น โดยลายสานทั่วไป คือ ลายขัด และลายสอง เป็นลายเริ่มแรกเมื่อผู้สานเริ่มหัดสานงาน จากนั้นจึงมีการพัฒนาลวดลายขึ้นจากลายดั้งเดิม เช่น ลายลอนน้ำ ลายดีหล่ม เป็นต้น

ลายสอง

ลวดลายถือเป็นองค์ประกอบของงานหัตถกรรมจักสาน ที่มีความสำคัญ

สามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ ได้ดังนี้
ลายพื้นฐาน หรือที่เรียกว่า ลายแม่บท มีกฎเกณฑ์
ตายตัว เช่นลายขัด ลายสอง ลายสาม ลายตาหลิ่ว ลายขอ
ลายบองหยอง

ลายพัฒนา คือลายที่พัฒนามาจากลายพื้นฐาน
ตัวอย่างเช่นลายบัว ลายดีด้น ลายเฉลาเกล็ดเต่า ลายดอกขิง
ลายดีหล่ม

ลายประดิษฐ์ เป็นลายที่สานขึ้นตามความนึกคิดของ
ตัวผู้สานเอง ตัวอย่างเช่น ลายขัดตาหมากรุก ลายขัดตาแหง
ลายเฉลว ลายขัดดอกคู่ ลายขัดโครงหวาย ลายสอง ลายสาม
ลายตาหลิ่ว

ซึ่งลวดลายต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนั้นในการสร้างงาน
หัตถกรรมจักสานผู้ผลิตจะมีความรู้หรือภูมิปัญญาในการสาน
ลายที่เหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอย

ลายที่ได้รับความนิยม และมีชื่อเสียงมากในปัจจุบันก็
คือลายดอกพิกุล ซึ่งแยกออกมาเป็น ลายดอกจอกดอกแหน
ลายดาวล้อมเดือน ลายแววมยุรา ลายดาวกระจาย และลาย
พิกุลร่วง รวมถึงลายตาเฉลว ซึ่งเป็นลายที่พัฒนามาจาก

ตระกร้าสานลายขัด

กล่องสานลายดอกพิกุล

เครื่องจักสานไม้ไผ่ กับวิถีชีวิตคนไทย

ต้นไผ่ ถือเป็นทรัพยากรสำคัญ สามารถนำส่วนต่างๆ ของไผ่มาใช้ได้ ตั้งแต่ หน่อ ลำต้น ใบ ราก เยื่อไผ่ ขุยไผ่ ประโยชน์ หลากหลายด้าน โดยเฉพาะด้านงานหัตถกรรมจักสาน ใช้ทำเป็น ข้าวของเครื่องใช้มากมาย เช่น กระบุง ตะกร้า แคร่ กระจาด ผาชีกรอบรูป กระเป๋า เป็นต้น

ไม้ไผ่ที่พบในประเทศไทยและนิยมนำมาใช้ในงาน หัตถกรรมจักสานที่สำคัญ ดังเช่น

ไผ่สีสุก หรือไผ่โจด พบทั่วไปและมีมากในภาคกลาง และภาคใต้ มีลักษณะขึ้นเป็นกอใหญ่หนาแน่นมาก มีลำต้นกลวง เนื้อหนา ผิวเป็นมันปล้องยาว ลำต้นมีเนื้อหนาและเหนียว ทนทานดีมาก ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากไผ่ชนิดนี้มีความสวยงาม คงทน และเป็นที่ยอมรับนำไปผลิตผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากกว่าไผ่ ชนิดอื่น เช่น ใช้ทำเครื่องจักสาน เพอร์นิเจอร์ ใช้ในการก่อสร้าง

ไผ่ซาง หรือไผ่ซางดอย พบทั่วไป แต่พบมากทางภาค กลางและภาคเหนือของประเทศไทย นิยมนำลำต้นมาใช้ใน การก่อสร้าง และนำมาจักตอกทำเครื่องจักสาน เช่น สานแข่ง ตะกร้า กระบุง บุงกี และใช้ทำเครื่องเรือนต่าง ๆ

ไผ่รวก พบทุกภาคของประเทศไทย นิยมปลูกเป็นแนว ร้วบ้าน เหมาะสำหรับนำมาทำเครื่องเรือนไม้

ไผ่รวกดำ หรือไผ่รวกใหญ่ เป็นไม้ไผ่ที่พบทางภาค เหนือ นิยมนำมาใช้ประโยชน์ใช้ทำโครงรม โครงพัด เครื่อง ประดับบันได ใช้สานแข่งสำหรับบรรจุผักและผลไม้ และทำ

เพอร์นิเจอร์ต่าง ๆ เนื่องจากลำต้นมีเนื้อไม้ที่แข็งแรง ทนทาน ไม้ไร่ พบมากในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย สามารถพบได้ทั่วไปทั่วทุกภาค นิยมใช้ทำตามไม้กวาด ทำไม้เท้า ทำรั้วบ้าน ทำค้ำผักต่าง ๆ และเนื่องจากมีเนื้อต้นคล้ายหวาย จึงสามารถนำมาตัดให้โค้งงอได้ เหมาะสำหรับทำเก้าอี้ และ เพอร์นิเจอร์รูปแบบต่าง ๆ

ไผ่ผาก พบทางภาคใต้ และจังหวัดกาญจนบุรี นิยมนำ ลำต้นใช้ทำแข่งใส่ถ่าน เครื่องใช้ในครัวเรือน

ไผ่ข้าวหลามหรือไผ่กาบแดง พบมากทางภาคเหนือ ตอนเหนือของจังหวัดกาญจนบุรี และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ บางส่วน นิยมนำลำต้นใช้ทำกระบุงข้าวหลาม เครื่องจักสานต่าง ๆ

ไผ่เฮี้ยะ พบทางภาคเหนือ นิยมนำลำต้นใช้ในการทำ โครงสร้างอาคารบ้านเรือน และเครื่องจักสานต่าง ๆ

ไผ่หก หรือไผ่หนวลใหญ่ พบทางภาคเหนือ และจังหวัด กาญจนบุรี นิยมนำลำต้นใช้ในการก่อสร้างชั่วคราว ทำ กระดาษและเครื่องจักสาน

ไผ่บงดำ พบมากในบริเวณภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมนำลำต้นใช้ทำเสื่อรำแพน เครื่องจักสาน เครื่องเรือน ทำกำนรม

ไผ่บง พบขึ้นปะปนอยู่กับพันธุ์ไม้ชนิดอื่น ๆ ในป่าเบญจ พวรรณทางภาคเหนือและภาคกลางนิยมนำลำต้นไปใช้ ประโยชน์เพื่อการก่อสร้าง และงานจักสาน

นับจากอดีตกาลการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทยอยู่คู่มา กับเครื่องใช้ไม้สอยที่ทำด้วยไม้ไผ่แทบทั้งสิ้น เครื่องจักสาน ไม้ไผ่จึงนับได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นที่อยู่ร่วมกับการดำรงชีวิตของ ชาวบ้านแทบทุกหลังคาเรือน เช่น

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นภาชนะ เช่น กระบุง กระจาด
กระต่าย กระบะ กระทอ กระพ้อม กระเชอ กระเข้ กระพอก
ชะลอม ตะกร้อ บุงกี หลัว ตะกร้า เข่ง ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องตวง เช่น กระชู สัด
กระบุง ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้ในครัวเรือน เช่น พัด กระซอน
ตะแกรง ฝาชี กระด้ง หวด ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องประกอบอาคารบ้านเรือน
เช่น ฝ้ายบ้าน ฝ้ายบ้าน หลังคา ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องจับดักสัตว์และขัง
สัตว์น้ำ ได้แก่ ขนาง ลอบ สุ่ม ไซ กระบัง กระจู้ กระชัง ตะข้อง
ตะแกรง จัน ฯลฯ

เครื่องจักสานไม้ไผ่ที่ใช้เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เช่น เสื่อ
ลำแพน แผงร้ว กรงนก สุ่มไก่ เป็นต้น

ในปัจจุบันประเทศไทยสามารถนำไม้ไผ่มาจักสาน
เป็นการสร้างอาชีพให้แก่ชุมชน รวมทั้งยังสามารถส่งออกไป
ต่างประเทศ สร้างรายได้ให้แก่ประเทศอย่างมหาศาล

ความเชื่อและเรื่องราว ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต

ความสำคัญของไฟในสมัยพุทธกาล มีการถวายพระอาราม
แห่งแรกในพระพุทธศาสนาเรียก เวฬุวนาราม ซึ่งเป็นพระอาราม
ที่สร้างจากไม้ไผ่โดยพระเจ้าพิมพิสารเป็นผู้ถวาย ต่อมาพระองค์
(พระเจ้าพิมพิสาร) จำนวน 1,250 รูป ได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ณ อาราม
แห่งนี้โดยมิได้มีการนัดหมาย ซึ่งตรงกับวันเพ็ญเดือนสาม
พระพุทธองค์ได้ถือเอาวันนี้เป็นวันประกาศหลักสามประการ
ของพระพุทธศาสนาเรียกว่า โอวาทปาฏิโมกข์ ชาวพุทธทั้งหลาย
จึงถือวันนี้เป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนานี้คือ วันมาฆบูชา
สืบเนื่องกันมาตราบเท่าทุกวันนี้สำหรับวิถีชีวิตของคนไทยมี
ความเกี่ยวพันกับไผ่มาตั้งแต่สมัยโบราณจะสังเกตได้ว่า มีบ้านเรือน
จำนวนไม่น้อยเลย ที่นิยมปลูกต้นไผ่เอาไว้ภายในบริเวณบ้าน
เช่น ไผ่เหลืองทอง ไผ่สีสุก ไผ่เตี้ย หรือไผ่น้ำเต้า

ความเชื่ออีกอย่างหนึ่งเกี่ยวกับต้นไผ่นั้น เชื่อว่าไผ่เป็น
ไม้มงคล ซึ่งถ้าหากบ้านใดปลูกต้นไผ่เอาไว้ภายในบ้านนั้นก็จะเป็น
คนที่มีคุณธรรม สื่อสัตย์ และไม่เอาเปรียบใคร อีกทั้งยังมีไผ่บางชนิด
เช่น ไผ่สีสุก ที่เชื่อว่าจะมีศรีสุข ด้วยคำที่คล้องจองกับคำว่า
มีศรีสุข ยังช่วยเสริมบารมีให้กับผู้ที่อยู่อาศัยในบ้าน ทำให้
ประสบความสำเร็จ

การปลูกต้นไม้ที่ควรปลูกไว้ทางทิศตะวันออกของบ้าน บริเวณที่เหมาะสมคือบริเวณริมรั้ว เพราะต้นไม้จะได้รับแสงแดด และเจริญงอกงามได้เต็มที่

นอกจากประเทศไทยแล้ว ประเทศอินเดียก็ใช้ประโยชน์จาก ต้นไม้โดยการนำเมล็ด (ขุย) มาใช้ประกอบอาหาร ครั้งที่ประชาชน ในประเทศประสบปัญหาภัยพิบัติ ทำให้ประชาชนจำนวนมาก สามารถรอดชีวิตมาได้ ส่วนในประเทศจีนก็นำไม้มาทำเป็นเยื่อ กระดาษ และในประเทศอื่น ๆ ก็ใช้ประโยชน์จากไม้ เช่น การใช้ ไม้ไผ่ทำเป็นไส้หลอดไฟ หรือใช้ไม้ไผ่ทำเป็นท่อส่งน้ำ เป็นต้น

จากความเชื่อในอดีต กับวิถีชีวิตของชาวไทย ต้นไม้ได้ถูก นำมาใช้ประโยชน์ในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะในด้านงานหัตถกรรม จักสานเพื่อทำมาเป็นข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อ ประโยชน์ใช้สอย และงานจักสานยังสะท้อนวัฒนธรรม สะท้อน ความคิดสร้างสรรค์ ภูมิปัญญาของชาวบ้านได้อีกด้วย

งานหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ เป็นอาชีพที่มีอยู่ทั่วทุกภาค ของประเทศไทย นิยมจักสานเพื่อมาใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ ประเภทต่าง ๆ เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น กระบุง ตะแกรง กระด้ง ฝาชี เครื่องมือเครื่องใช้ในการเกษตร ตะกร้า เข่งใส่ผลไม้ เครื่องมือที่ใช้จับสัตว์น้ำ ลอบ ไซ เป็นต้น เป็นงานหัตถกรรม พื้นบ้านอย่างง่ายที่สามารถทำใช้กันตัวเอง หรือสามารถหาซื้อได้ ในราคาไม่แพง

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนการใช้ผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่เริ่มไม่เป็นที่นิยมเหมือนในอดีต แต่อาชีพหัตถกรรมจักสานไม้ไผ่ยังคงมีให้เห็นอยู่ แม้ว่าจจะลดจำนวนลงมากแล้วก็ตาม มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบเดิม ๆ มาเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำมาใช้ได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน เช่น กระจเป่าถ้อ หมวก พัด ตะกร้าใส่ของขวัญ เป็นต้น จากงานจักสานธรรมดาได้ถูกสร้างสรรค์ออกมาจากความตั้งใจในการสร้างงาน ที่แสดงเอกลักษณ์ไทยลงไปในงาน ประยุกต์ให้เข้ากับวิถีชีวิตในท้องถิ่น จนสามารถสร้างงานออกมาได้อย่างสวยงาม เพิ่มมูลค่าให้กับงานนั้นได้เป็นอย่างดี แต่ละชิ้นงานยังคงมีกลิ่นอายของเอกลักษณ์เฉพาะตัวในแต่ละชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นว่างานที่ออกมานั้นมาจากที่ใด เช่น ภาคเหนือหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีความคล้ายคลึงกันโดยเฉพาะ

งานจักสานในวัฒนธรรมการบริโภคข้าวเหนียวในภาคกลางและภาคตะวันออก งานจักสานนิยมทำเป็นเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ทำอุปกรณ์ในการประกอบอาชีพ เช่น กระบุง ตะกร้า กระจเป่าถ้อ เป็นต้น ส่วนในภาคใต้ลักษณะเด่นของการใช้วัสดุที่แตกต่างจากภาคอื่น เช่น ย่านลิเภา กระจูด ใบลำเจียก มาใช้ในการทำหัตถกรรมทำให้เครื่องจักสานไม้ไผ่ไม่โดดเด่นมากนัก

ภาคตะวันออก เป็นภาคที่มีความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ มีต้นไผ่เจริญงอกงามหลายพื้นที่ ประชากรส่วนใหญ่ในภูมิภาคนี้จึงประกอบอาชีพหัตถกรรมจักสาน เราจะสามารถพบเห็นงานจักสานได้ทั่วไปตามจังหวัดชลบุรี ฉะเชิงเทรา ปราจีนบุรี สระแก้ว เป็นต้น

กรรมวิธีการจักสานไม้ไผ่

รูปแบบของกรรมวิธีการผลิตและรูปแบบสินค้าถูกปรับให้สอดคล้องตามความต้องการกลุ่มลูกค้าและผู้ใช้งานมากขึ้น การผลิตงานหัตถกรรมจักสานของชาวบ้านในอดีตสามารถผลิตได้แบบเบ็ดเสร็จทั้งกระบวนการ ตามความชำนาญเฉพาะตน ตั้งแต่การเตรียมวัตถุดิบ การทำโครงสร้าง การจักตอก การสาน และการประกอบขึ้นเป็นงานที่สมบูรณ์

วัสดุ / อุปกรณ์การจักสานไม้ไผ่

เครื่องมือในการผลิตหัตถกรรมจักสาน มีการทำใช้สืบต่อกันมาแต่โบราณ มีการเปลี่ยนแปลงวัสดุ รูปแบบ บ้างตามความต้องการของช่างและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไป ประกอบด้วย

- ไม้ไผ่ อาทิ ไผ่สีสุก ไผ่ซาง ไผ่บง ไผ่ตง หรือ ไผ่นวล
- มีดอีโต้ สำหรับผ่าไม้ไผ่
- มีดสำหรับจักตอก
- มีดสำหรับเหลาขอบ
- กรรไกร
- กาว
- ค้อน
- ตัวหนีบ
- พิมพ์สำหรับขึ้นโครงต่างๆ
- ตะปู

ที่ตัดหูกระเป่า

ขุดผิวชั้นนอกออก

ต้มน้ำเดือดครึ่งชั่วโมง

ขั้นตอนการจักสาน

เริ่มต้นจากการนำไม้ไผ่บวลงไปตากแดด 4-5 วัน นำมาขุดผิวชั้นนอกออกจนเห็นผิวชั้นใน นำมาต้มให้เดือดประมาณครึ่งชั่วโมง เพื่อให้ไม้ไผ่มีความเหนียว นำตากแดดให้แห้งประมาณ 1 สัปดาห์ จากนั้นนำมาผ่าเป็นซี่และจักตอกตามขนาดที่ต้องการ นำมาซักเลือดให้เส้นตอกเรียบเสมอกันทุกเส้น

นำตอกขนาดที่ต้องการมาขึ้นโครงบนพิมพ์ ขึ้นตามรูปที่ต้องการ เช่น ตะกร้าทรงเหลี่ยม ทรงกลม สานเป็นลวดลายตามที่ต้องการโดยรอบพิมพ์ หากตอกที่สานนั้นแห้งไปให้นำไปจุ่มน้ำเพื่อให้ตอกเกิดความเหนียวทำให้สานง่าย

เมื่อสานจนรอบพิมพ์แล้วให้นำงานออกจากพิมพ์ หากสานงานพวกตะกร้าจะต้องนำไปใส่ซี่ในอีก 1 ชั้น ตัดเก็บขอบให้เรียบร้อย และนำไปเข้าขอบ

นำไม้ไผ่มาผ่าเป็นเส้นยาวความกว้างประมาณครึ่งนิ้ว แชน้ำทิ้งไว้ 1 คืนเพื่อให้เหนียว แล้วนำมาตัดใส่พิมพ์ตามขอบของงาน ใช้คิลป์หนีบหนีบทิ้งไว้ 1-2 วัน และนำไปติดบนชิ้นงานด้วยการร้อย

หากเป็นงานประเภทกระเป่าจำเป็นที่จะต้องมีการอัดกันกระเป่า โดยนำไม้ไผ่ที่สานไว้แล้วเป็นรูปทรงตามที่ต้องการ ติดกาวร้อนและอัดขอบให้เรียบร้อย งานบางชิ้นที่จำเป็นต้องมีการติดหูกระเป่าให้นำตะปูมาตอกหูกระเป่าให้ติดกับตัวงาน เก็บรายละเอียดงานให้เรียบร้อย และนำไปตากแดดให้แห้ง

นำไปชุบน้ำมันวานิช ผสมกับน้ำมันสนเพื่อให้ชิ้นงานสวยงาม เพื่อป้องกันการขึ้นรา ทำให้ผลิตภัณฑ์แต่ละชิ้นมีความคงทน สามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน

ภูมิปัญญาด้านงานหัตถกรรมจักสานของไทยถือเป็นสมบัติล้ำค่าที่ได้รับสืบทอดต่อกันมา สร้างรายได้ให้กับชุมชนมาหลายชั่วอายุคน แม้ยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป แต่งานจักสานก็ได้มีการพัฒนาขึ้นให้เข้ากับความต้องการของตลาดตลอดมา หากเปรียบงานจักสานเป็นแฟชั่นอย่างหนึ่งก็คงบอก

ได้ว่าเป็นแฟชั่นที่ไม่เคยตกยุค จากการปรับตัวหลายๆ อย่างนำไปสู่กระบวนการจัดการอาชีพหัตถกรรมจักสานที่ยั่งยืน ถือได้ว่าอาชีพหัตถกรรมจักสานนี้เป็นอาชีพที่ไม่มีวันตาย ยังคงสร้างคนสร้างงาน และอยู่คู่กับประเทศได้อีกนานแสนนาน

แหล่งที่มาข้อมูล และเอกสารที่ใช้ในการอ้างอิงการจัดทำข้อมูล
ลัมภาษณ์ คุณรัชนิกร มะมี,
หนังสืออาชีพช่างจักสาน งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่พัฒนาเป็นอาชีพ,
หนังสือภาพรวมภูมิปัญญาไทย,
www.thaitambon.com , www.thidagarden.com